

CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ DE LES FONTS DE LA CARNISSERIA I DE LA MENYA DEL VENDRELL

PAU ARROYO I CASALS

En el present text es presenta una relació acurada dels treballs de conservació-restauració que es van dur a terme en aquestes dues fonts públiques del Vendrell. A més, es fa una descripció de les seves característiques formals i de les patologies que presentaven. També es detallen les modificacions que han patit a través dels anys, les quals han desvirtuat, d'una manera significativa, la seva concepció original.

CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ DE LES FONTS DE LA CARNISSERIA I DE LA MENYA DEL VENDRELL

1. INTRODUCCIÓ

La restauració de les fonts de la Carnisseria i de la Menya va ser promoguda per les regidories de Cultura i d'Obres Públiques de l'Ajuntament del Vendrell.

2. JUSTIFICACIÓ

L'emplaçament de les primeres fonts públiques al Vendrell, durant la primera meitat del segle passat, va representar un fet important per als llavors habitants de la nostra vila. La iniciativa de l'autoritat pública del moment, que des de la perspectiva actual podria semblar poc rellevant, exemplifica el meritori interès de posar a l'abast de tothom un servei tan bàsic com és el del subministrament d'aigua potable. Amb aquesta mesura es milloraren les condicions higièniques i de salubritat dels seus habitants, la qual cosa representa un canvi d'hàbits i un augment de la qualitat de vida dels nostres avantpassats.

Per tot això, pel que van representar en un moment històric concret, era del tot necessari recuperar aquestes fonts —per altra part, molt maltractades pel pas del temps— i retornar-les a la societat.

3. LA FONT DE LA CARNISSERIA

3.1. Referència històrica

Molt poca és la documentació que fa referència a les fonts públiques del Vendrell. La més representativa és la que troba en Jaume Ramon i Vidales (RAMON 1933), el qual en dedica unes pàgines en la seva obra.

En reproduïm un fragment prou entenedor:

«... careixent la vila de fonts públiques, en 2 de Març de 1817, acordà l'Ajuntament, pàrroco i caps de casa, conduir i guiar a la vila tota l'aigua que's puga de les fonts de Tomavi, per mitjà d'una canonada, proporcionant així fonts a la població per utilitat del públic i hermosura d'ella...»

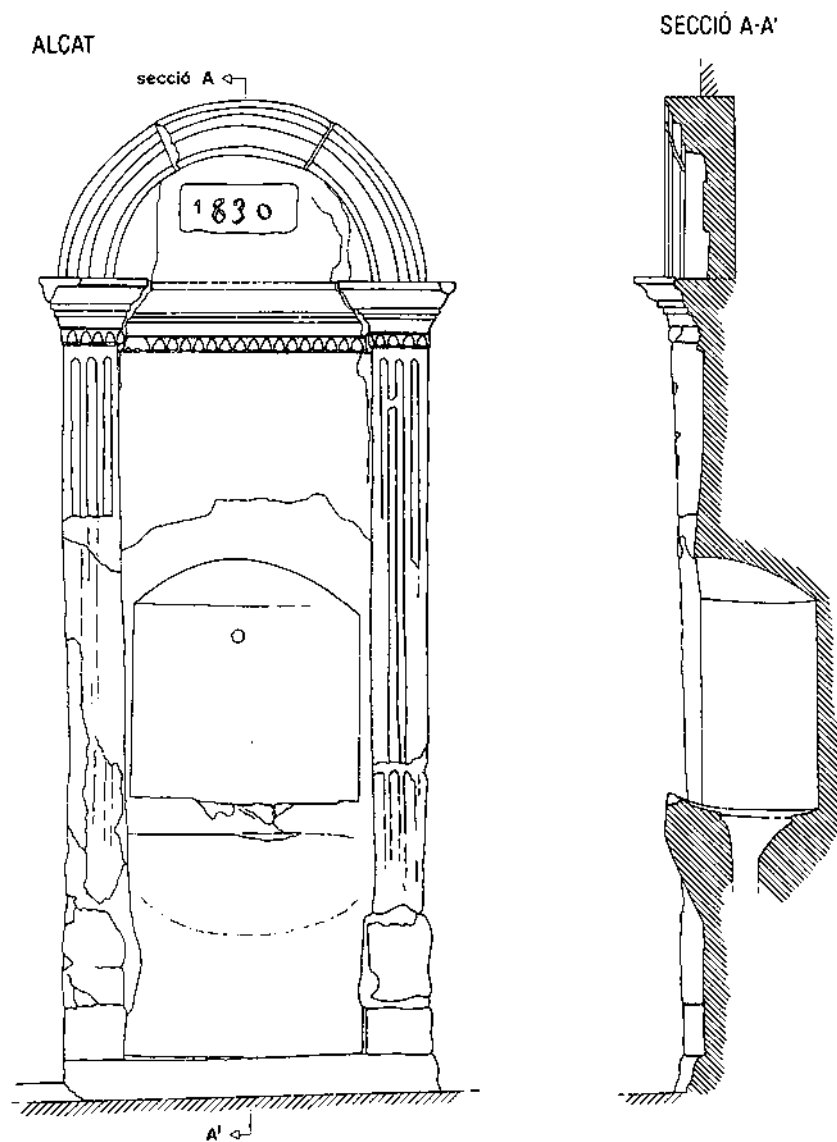
A partir d'aquest acord, successivament es van emplaçar fonts en diversos punts de la vila: font de la plaça Vella (1818), font de la Menya (1828), les Quatre Fonts (1830), font de la Carnisseria (1830), fonts del barri de França (1831) i font de les Cases Noves (1840).

Concretament, pel que fa a la font de la Carnisseria, diu:

«En 23 de Novembre de 1830, l'Ajuntament, tenint en consideració la utilitat que tindria una font davant del nou edifici de la Carniceria i Peixeteria, a fi de poder mantenir la llimpiesa en dit edifici, contractà amb Francesc Papiol, comerciant, la construcció de dita font en terreny del mateix, dotant-la de dues plomes d'aigua, a condició de cedir-li els sobrants i desperdici d'aigua.»

L'antic edifici de la Carnisseria era en el lloc on actualment hi ha les oficines de la gestoria A. Barnadas Carné, al carrer de la Muralla, 30. Es tracta d'un immoble que fa cantonada entre aquest carrer i el de la Carnisseria. En remodelar, fa uns anys, aquest edifici, es van conservar i es van deixar a la vista els pilars de pedra de la construcció anterior.

Sembla ser que la font va ser remodelada als anys 50 d'aquest segle. Segons el testimoni oral d'un veí del carrer, antigament la font tenia un parell de graons, de planta semicircular, i la pica sobresortia

*La font de la Carnisseria abans de la intervenció de restauració.
Dibuix: Rosa Palau. Desembre 1993. Escala de l'original: 1/10.*

del parament del mur. Aquesta observació també es recull a *Coneguem la comarca. El Baix Penedès* (AMILL 1991).⁽¹⁾

3.2. Situació i descripció de la font

La font de la Carnisseria es troba adossada entre les façanes dels immobles núm. 18 i núm. 16 del carrer del mateix nom, al nucli urbà del Vendrell.

Pel que toca a la seva descripció formal, hem de dir que la font és constituïda per dues pilastres, decorades amb tres estries cadascuna, amb base i capitell de motllura. Els dos capitells estan units entre si per una cornisa d'igual secció, els quals estan formats per l'addició de dues motllures: la goia, a la part superior, i el cavet, al seu davall. Sota dels capitells i de la cornisa hi ha una línia de gotes. Al seu damunt, a mode de frontó circular, hi ha un arc format per tres dovelles: una clau i dos coixins (dovelles d'arrancada). Al timpà d'aquest frontó hi ha un element rectangular amb la data de 1830 incisa.

A la part central de la font, entre les dues pilastres, hi ha una fornícula d'arc escarser i parament semicircular, on hi ha l'aixeta, la base de la qual constitueix la pica.

Es van emprar diferents materials constructius. Les pilastres, els capitells, la cornisa i les dovelles de l'arc són fetes amb una roca carbonatada, porosa i tova, de color groguenc d'origen local. El timpà i l'espai entre pilastres és d'obra de maçoneria (pedra calcària dura i compacta) relligada amb fang i arrebossada. Aquest revestiment és de calç i sorra de riu (granulometria arrodonida).

Per a la remodelació dels anys cinquanta, es va usar el morter de ciment portland i peces de maó buit per construir l'arc escarser de la fornícula i la pica.

La font estava policromada com ho demostra la presència de restes de pintura que hi ha sobre els diferents elements. El fons de la font era de color vermell, mentre que els elements decoratius eren de color violeta fosc. Les xifres de l'any van ser resseguides amb color negre.⁽²⁾

La font de la Carnisseria abans i després de la intervenció de conservació-restauració (foto: Pau Arroyo).

Les seves mesures màximes són 3,20 m d'alçada per 1,32 m d'amplada.

3.3. Estat de conservació

No es pot dir que l'estat de conservació de la font abans de la intervenció fos satisfactori. Els elements de pedra havien perdut bona part del material, fonamentalment les pilastres, les quals es presentaven totalment desfigurades (a excepció de la seva part superior on els desperfectes són menys importants). Les causes hem de cercar-les en accions mecàniques externes i, en segon lloc, en les derivades de

la qualitat de la pedra. Les pilastres, a més, es presentaven afectades per una gran quantitat de pegats de ciment de color gris fosc.

A la part interior de les gotes hi havia una quantitat important de dipòsits terrosos que desvirtuaven la seva forma o, el que és el mateix, feien difícil la seva lectura.

També eren representatives les manifestacions de líquens i molses, les quals es localitzaven a l'extradós de l'arc, a la part superior de la seva cara frontal, i a les cares i part horitzontal d'ambdós capitells. També a l'extradós hi havia una capa molt prima de morter al seu damunt, aplicat en un moment més proper en el temps. Aquest morter havia perdut la seva adherència al suport de pedra i es presentava esquerdat i aixecat.

Els materials petris de l'arc havien format, en alguns punts, una crosta superficial, més dura que els estrats subjacents, que tendia a aixecar-se, restant la superfície interior arenitzada.

El morter de les juntes es presentava disgregat o poc adherit a la pedra, llevat del morter de ciment pòrtland aplicat a les juntes de la part baixa en època més recent.

L'arrebossat de calç del timpà i de la part superior del cos central de la font es presentava esquerdat i deslligat del suport i el parament semicircular de la fornícula era ple de grafit.

Sobre la superfície de tota la font es van localitzar restes de diferents capes de pintura, aplicades en diverses èpoques. Així doncs, anant des de l'exterior a l'interior, vam trobar els següents colors: blanc, blau clar i ocre. Davall d'aquest darrer color hi havia restes de policromia, de la qual ja n'hem parlat anteriorment.

Estructuralment, les pilastres de pedra de la font havien perdut la seva plomada, encara que això no sembla afectar-ne l'estabilitat.

3.4. Procés de conservació-restauració

Les obres de restauració es van iniciar el dia 27 de desembre de 1993 i es van finalitzar el dia 28 d'abril de 1994.

Abans d'iniciar els tractaments de conservació-restauració pròpiament dits, es va efectuar un dibuix a escala de la font.

3.4.1. Tractament dels elements petris

Primerament, es van eliminar els pegats de morter de ciment presents sobre els elements petris amb escarpres petites, i les restes de capes monocromàtiques aplicades en diverses èpoques, amb bisturí. Les capes biogèniques es van retirar, primer, amb procediments mecànics i, després, amb un producte específic. L'operació de neteja es va finalitzar polvoritzant una solució hidroalcohòlica, emprant raspalls suaus petits i bisturí.

La recuperació dels volums perduts dels elements de pedra es va efectuar amb un morter específic de reintegració, al qual es va addicionar un pigment natural de color ocre. Aquest morter es va aplicar amb espàtula de guixaire sobre aquelles parts que presentaven importants pèrdues de material i, un cop endurit, es va treballar la seva superfície per tal d'assimilar-ne la textura a la de la pedra adjacent.

Les juntes es van omplir amb un morter format per àrid de gra arrodonit, calç aèria i ciment blanc, el qual es va aplicar amb espàtula de guixaire.

Finalment, es van consolidar i hidrofugar els elements de pedra amb productes específics, els quals es van aplicar amb paletina.

3.4.2. Tractament de la zona arrebossada

Amb picola i escarpra, es va eliminar l'arrebossat de calç, ja que no presentava, com hem dit anteriorment, una bona unió amb el suport. Davant de l'estat del mur de maçoneria (agafat amb terra), va caldre rel·ligar de nou l'aparell amb un morter format per ciment blanc, calç aèria i arena rentada.

Es va substituir la pica (la qual era feta per peces de maó perforat i morter de ciment pòrtland) per una de forma similar feta amb

pedra d'Uldecona. Així mateix, també va ser necessari col·locar una peça nova de pedra al peu de la font, com a base, unint ambdues pilastres, la qual va ser subministrada per la pedrera Mayal de Calafell.

Un cop col·locada la pica i aquesta peça de pedra, es va aplicar un arrebossat al qual es va addicionar pigment en pols (òxid de ferro) per tal d'aconseguir una coloració similar a l'original. Aquest revestiment també es va confeccionar amb arena de granulometria arrodonida, calç aèria en pasta i ciment blanc.

3.5. Col·locació d'una inscripció

Després de finalitzar els treballs de conservació-restauració de la font, s'hi va col·locar una inscripció al costat, la qual va ser pintada a mà sobre rajola.

4. LA FONT DE LA MENYA

4.1. Referència històrica

De la font de la Menya, Ramon i Vidales (RAMON 1933) diu:

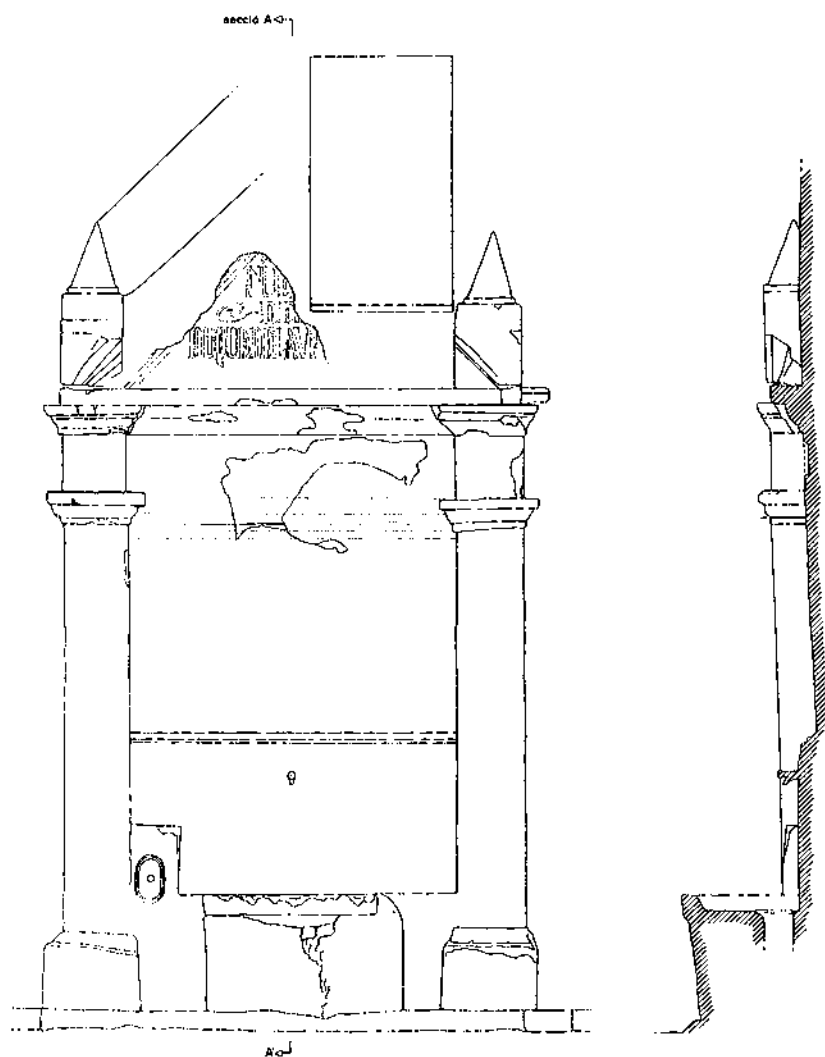
«De data 9 de Maig de 1828 és el conveni entre l'Ajuntament i Josep Nin i Soler, per a construir la font vulgarment dita de la Menya, en el carrer de Santa Victòria; dotant-la amb quatre plomes d'aigua i cedint en canvi al constructor Nin, els sobrants per alimentar una fàbrica de curtits».

Sembla ser que al costat de la font hi havia un abeurador i un pedrís, tal com es pot interpretar del text de Josep Aixalà (AIXALÀ 1932).

Probablement, entre els anys 1839-43 la font es va dedicar al general Espartero, que obtingué el títol de Duque de la Victoria després de participar en el Conveni de Vergara que va representar la fi de la Primera Guerra Carlina, tal com demostren les restes de la inscripció del desaparegut frontó que rematava la font.⁽³⁾

ALÇAT

SECCIÓ A-A'

*La font de la Menya abans d'iniciar els treballs de restauració.
Dibuix: Rosa Palau. Maig 1994. Escala de l'original: 1/10.*

4.2. Situació i descripció de la font

La font de la Menya es troba encastada a la façana del núm. 5 del carrer del mateix nom.

Pel que toca a la seva descripció formal, hem de dir que la font és constituïda per dues pilastres amb base i capitell de motllura. Damunt dels capitells, on hi hauria el fris, continua la pilastra. Al capdamunt hi ha una cornisa que uneix ambdós elements. Coronant la font hi ha les restes d'un frontó triangular⁽⁴⁾ i, al timpà, es poden observar les restes d'una inscripció. Als dos extrems d'aquest frontó, coincidint amb la línia de les pilastres, hi ha uns pinacles de forma piramidal.

La font va ser construïda amb peces de maó massís agafades amb morter de calç i va ser arrebossada i decorada. Els pinacles i la pica són de pedra treballada.

Les seves mesures màximes són 3,75 m d'alçada per 2,37 m d'amplada (a la base de les pilastres). Cal tenir en compte que originàriament la font era més alta, ja que estava coronada per un frontó, com ja hem dit.

4.3. Estat de conservació

L'estat de conservació de la font abans de la intervenció no era satisfactori. Les causes, fonamentalment, hem de cercar-les en accions mecàniques externes.

L'arrebossat de calç es presentava esquerdat i deslligat del suport i la major part de la cornisa havia desaparegut.

Sobre la superfície de tota la font es van localitzar restes de diferents capes de pintura, aplicades en diverses èpoques. Davall d'aquestes hi havia restes de policromia.

Estructuralment, les pilastres de la font havien perdut la seva plomada, cosa que no sembla afectar-ne l'estabilitat.

4.4. Procés de conservació-restauració

Els treballs de conservació-restauració de la font de la Menya es van iniciar el dia 23 d'abril i es van donar per finalitzats el dia 1 de juliol de 1994.

Prèviament a l'inici de les obres, es va efectuar un dibuix de la font. Així mateix, després d'haver-ne eliminat el revestiment, es van dibuixar els materials de fàbrica que la constitueixen.

La intervenció de restauració va consistir, bàsicament, en l'escatat del revestiment que cobria els materials de fàbrica i la realització d'un nou arrebossat amb un morter a base de calç.

És important remarcar que es van recuperar els colors originals de la font: ocres, blaus i negre i, en certa mesura, la seva disposició compositiva.

4.4.1. Reconstrucció de la cornisa i relligat de l'aparell

Primerament, amb picola i escarpra, es va eliminar l'arrebossat de calç, ja que no presentava, com hem dit anteriorment, una bona unió amb el suport. Davant de l'estat del mur de maçoneria (agafat amb terra), va ser necessari relligar de nou l'aparell amb un morter format per ciment blanc, calç aèria i arena rentada. En aquest moment es va canviar el conducte de subministrament d'aigua.

També va caldre reconstruir part de la cornisa, la qual cosa es va fer amb maons massissos, seguint la tècnica constructiva original. En aquesta zona, es va col·locar, encastat al mur, un tub de plàstic per l'interior del qual passa la línia telefònica, la qual malmetia el conjunt pel fet de passar vista pel peu del frontó.

4.4.2. Recol·locació de la pica

La pica se sostenia sobre un envà fet amb maons massissos de 3 cm de gruix el qual no es trobava en un bon estat i es podien produir problemes d'estabilitat. Per aquest motiu es va decidir desmuntar la pica i la seva base per tal de fer-ne una de nova més

segura amb peces de totxana agafades amb morter de ciment portland. Al mateix temps es va col·locar un tub de PVC de 10 cm de diàmetre per al desguàs de l'aigua. La base de la pica està constituïda, a més del nucli central fet amb peces de totxana, per un folre de pedra de Calafell al qual es va donar la mateixa forma que la pica.

Igualment, es va aplicar un sòcol de pedra de Calafell format per dues peces, les quals es van col·locar una a cada costat de la pica.

Tots els elements nous de pedra es van hidrofugar.

4.4.3. Decoració de la font

La decoració de la font la va efectuar un pintor artístic, el qual va fer una interpretació lliure a partir dels colors originals i la seva disposició.

La decoració es va efectuar amb pintura al fresc, encara que algunes parts es van retocar amb el procediment al sec.

4.4.4. Consolidació i reintegració de la inscripció

Per assegurar la conservació de la inscripció es va aplicar una solució de resina acrílica.

Per tal de facilitar la llegibilitat de la inscripció, ja que hi havia moltes llacunes de la capa pictòrica, se'n va efectuar un retoc amb pintura plàstica de color negre.

4.4.5. Construcció d'una plataforma de protecció

Antigament, la vorera del carrer que anava paral·lela a la línia de façanes efectuava un retranqueix davant de la font, en sobresortir aquesta de l'esmentada línia. En un moment no determinat, aquest retranqueix de la vorera es va eliminar.

Amb la intenció de recuperar aquest fragment de vorera, es va construir una plataforma que serveix per millorar la utilització de la font i, alhora, allunyar-ne els vehicles. Per construir aquest element es

La font de la Menya abans i després de la intervenció de conservació-restauració (foto: Pau Arroyo).

van usar peces de pedra calcària procedents de voreres reaprofitades. El paviment d'aquesta plataforma es va realitzar amb lloses rectangulars de pedra de Sant Vicenç.

Als dos angles es van col·locar unes pilones de ferro fos amb la intenció de protegir aquest element i la font dels automòbils que aparquen i circulen pel carrer.

4.5. Col·locació d'una inscripció

Un cop finalitzada la restauració de la font, es va col·locar, al seu costat dret, una inscripció realitzada sobre rajola.

5. CRITERIS CONCEPTUALS QUE HAN REGIT LA INTERVENCIÓ

Els principis essencials que van regir la intervenció de restauració es fonamenten en les *Normes bàsiques de conservació-restauració* (ROCA/ALCOLEA/XARRIÉ 1988). Així, en tot moment, es van respectar al màxim els elements originals de les fonts, recuperant, dins del possible, el color original dels arrebossats i l'aspecte formal de les fonts tal com han arribat als nostres dies, respectant, fins i tot, les modificacions patides, com la que va representar empotrar la pica i la destrucció dels graons en el cas de la font de la Carnisseria i la destrucció del frontó en el cas de la font de la Menya.

6. CONSIDERACIONS FINALS

Un cop finalitzada la restauració de les fonts, cal iniciar una política de manteniment periòdic. Cal dir que aquest manteniment, a més, l'ha de portar a terme personal qualificat. Només d'aquesta manera es garantirà la conservació futura d'aquests elements tan característics del nostre paisatge urbà.

NOTES

- (1) En el seu origen, la forma de la font podria ser similar a la del carrer de Roda, pel que fa a la disposició de la pica i dels graons.
- (2) Davant de la manca de documentació, no sabem si aquesta policromia fou aplicada en el mateix moment de construcció de la font o si bé fou aplicada en una època posterior.
- (3) És molt interessant el paral·lelisme que s'estableix entre la nostra humil font i el monument per excel·lència de les nostres contrades, l'arc de Berà, en aquest moment històric. Al 1840, l'esmentat monument va ser restaurat i rebatejat amb el nom de «Arco de la Paz» i en el seu fris es va col·locar una inscripció que deia: «EN EL REINADO DE ISABEL II Y LA REGENCIA DE SU AUGUSTA MADRE MARIA CRISTINA, EN CELEBRIDAD DE LA PACIFICACIÓN DE ESPAÑA / DEBIDA AL TRIUNFO DE LOS EJÉRCITOS REUNIDOS BAJO EL MANDO DE BALDOMERO ESPARTERO DUQUE DE LA VICTORIA / FUE RESTAURADO ESTE MONUMENTO POR DISPOSICIÓN ESPRESA DE JUAN WAN-HALEN COMANDANTE GENERAL DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA Y A EXPENSAS / DEL AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE VENDRELL EN AGOSTO DE MIL OCHOCIENTOS CUARENTA.»

De fet, és prou coneguda l'admiració dels nostres avantpassats vendrellencs per la figura del general Espartero, del qual sembla ser que hi havia un gran retrat al Café de España, a l'actual carrer dels Cafès (AIXALÀ, 1929).

- (4) Una desafortunada intervenció a la façana de l'immoble sobre la qual es recolza la font, que va consistir a obrir-hi una finestra, va representar la destrucció del frontó triangular i de bona part de la inscripció. Aquesta obra es va efectuar durant els anys 70.

Hi ha una fotografia de la font feta al 1930 per Isidre Güixens publicada a l'obra de Josep Aixalà (AIXALÀ, 1932) on es veu clarament el frontó que rematava la font. En aquesta fotografia també s'observa que la font ja estava bastant malmesa. A la mateixa obra, Aixalà, a més, fa referència a un dibuix de la font fet per Joan Borrull, dibuix que no sabem si es conserva però que, sens dubte, de conservar-se seria un bon document gràfic de la font.

BIBLIOGRAFIA

- AIXALÀ, Josep (1929). *Pensant amb la vila* [sic]. El Vendrell. Imprempta Ramon. 1929.
- AIXALÀ, Josep (1932). *Hores vagaroses*. El Vendrell. Patronat Cultural del Vendrell/ Caixa de Barcelona. 1983.
- AMILL, M. E. et alii (1991). *Coneguem la comarca: El Baix Penedès*. Vol. II, El Vendrell. CRP del Baix Penedès. 1991.
- RAMON, Jaume (1933). *Vendrell històric*. El Vendrell. Patronat Cultural del Vendrell. 1982.
- ROCA, J.; ALCOLEA, S.; XARRIE, J. M. (1988). *Normes bàsiques de conservació-restauració*. Barcelona. 1988.